

Oponentský posudek disertační práce

Michal Strobach

Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948-1951 a jejich osudy ve vývoji poválečné československé společnosti, Hradec Králové: FF UHK 2015
(195 s. + přílohy)

Autor si pro svoji práci zvolil téma vysokého vojenského školství a jeho proměny pod tlakem nástupu komunistického režimu v ČSR po roce 1948. V české historiografii představuje tato oblast svého druhu bílé místo a je, snad s drobnými výjimkami týkajícími se brněnské Vojenské akademie, zpracována spíše minimálně. Pro účely disertace jde o téma bezpochyby nosné, které autorovi umožňuje výzkum v doposud neprobádaném terénu s použitím nejrůznějších, často doposud nevyužitých pramenů. Výsledky takového výzkumu lze přitom vhodně včlenit do již existujících poznatků týkajících se proměny poválečné armády v armádu totalitního státu, což již tak přínosnému tématu dodává na další zajímavosti.

Autor se svým výzkumem rozhodl zodpovědět několik základních otázek, týkajících se jak vzniku VLA, tak i jejího fungování a toho, jak na ni dopadl únor 1948 a události, které následovaly, přičemž se nesoustředil na pouhou institucionální historii, ale s pomocí využití technického postupu metody orální historie se zaměřil i na osudy pedagogů i frekventantů akademie. Již zde je třeba uznat, že autorovi se takto stanovený cíl podařilo vcelku úspěšně (leč s výhradami, viz níže) naplnit a výsledkem je velmi podrobná deskripce často dobrodružných lidských osudů. Autor ve své práci využil jak veškeré dostupné archivní materiály lokalizované v českých archivech, tak i řadu pramenů především osobní povahy uložených v řadě archivů zahraničních a, jak již bylo řečeno, i velké množství rozhovorů s pamětníky, žijícími často v emigraci. Jeho mimořádné heuristické úsilí je třeba rozhodně vyzdvihnout a ocenit, neboť rozsah pokrytých materiálů je mimořádný. Žádné z těchto materiálů navíc nebyly doposud v české historiografii plně využity a výsledné vyprávění (jak lze asi autorovu výslednou metodu nejlépe nazvat) je proto bezesporu pro historické poznání jednoho konkrétního úseku českých dějin nemalým přínosem.

Nemalý problém, který si s sebou celá práce nese, nicméně pramení právě z tohoto poněkud nejasného metodologického ukotvení. Autor, jak se zdá a přestože to nikde přímo nedeklaruje, hodlal svoji práci postavit na metodě orální historie a paměťových studií, což evidentně podtrhuje i tím, že velkou část kapitoly nazvané „Teoretická východiska“ (s. 14nn) věnuje přehledu historického vývoje metody oral history a následně stručnému nástínu možností práce s pamětí. Již samotné „teoretické“ pasáži lze vytknout jistou povrchnost –

dějiny oral history jsou podány téměř encyklopedicky, a u otázky významu kolektivní versus individuální paměti pak sice autor cituje řadu „klasiků“ počínaje Habwachsem a hlásí se k pojetí mikrohistorie Giovanni Leviho, celé rozsáhlé a dnes již pravda poněkud monstrózní metodologické pole „paměťových studií“ mu však až na souhrn z pera Radmily Švaříčkové-Slabákové zcela uniká, přičemž je to vzhledem k tématu možná škoda. Mnohem větší problém však lze spatřovat ve skutečnosti, že až na obecné zdůraznění snahy o „uchopení problematiky týkající se pohledu jedince jako účastníka velkých dějin“ (s. 35) na závěr tohoto úvodu se žádný z jím předestřených teoretických rámců *nijak nevztahuje* k samotnému hlavnímu textu práce. Jednoduše řečeno se zdá, že autor dostal pokyn vytvořit metodologicko-teoretický úvod, který také vytvořil, ale nijak se nepokusil poznatky v něm obsažené analyticky aplikovat na samotnou pramennou materii, tedy především své pamětníky – což, pravda, při výzkumných cílech tak, jak si je stanovil, ani příliš nemusel, neboť ty zůstávají veskrze pozitivistické (v pozitivním i negativním smyslu slova). Z hlediska metodologie pak ale vyvstává zásadní problém, neboť autor nijak nepracuje s teorií paměti, resp. s metodologickým rámcem oral history, *na nějž přitom on sám ve svém úvodu odkazuje*, viz s. 16: „Orální historie nám totiž neříká, co tito lidé dělali, ale co chtěli dělat nebo co věřili, že dělají a co si nyní myslí, že dělali.“ Výsledný dojem pak je, že práce skrze „teoretický úvod“ předstírá, že je něčím, čím není; anebo to nepředstírá, ale pak je tento teoretický úvod nadbytečný a autorovi stačilo přiznat si omezený cíl narativního popisu dějů tak, jak je zaznamenaly jemu dostupné prameny.

Nedostatečná reflexe samotným autorem odkazované teoretické základny je přitom obrovsky promarněnou příležitostí. Autor bohužel ke svým pamětníkům přistupuje tak, jako by mu sdělovali minulost *tak, jak se stala* (a jejich vzpomínky tím někdy redukuje až na pouhou anekdotickou ilustraci). Práci by však nesmírně prospělo, kdyby soustředil svoji pozornost spíše na *to, jak si pamětníci minulost chtějí pamatovat*. Text by tím byl analyticky povýšen nad úroveň prostého popisu a dostal by zcela jiný rozměr, umožňující nahlédnout řadu problémů exilovou pamětí a narativem osobní historie počínaje a reflexí vlastní identity a hodnot specifické sociální skupiny konče. Je velká škoda, že se autor rozhodl „držet při zemi“, a nemalá chyba, že se to rozhodl v práci ještě zdůraznit rozsáhlým teoretickým úvodem, který ve výsledku jaksi „visí ve vzduchoprázdnu“ a vůbec by v ní (z hlediska logiky autorova argumentu) nemusel být.

Odhlédneme-li od tohoto metodologického lapsu a smíříme se s omezenými cíli, které sobě autor stanovil, nemůžeme jeho práci příliš mnoho vytknout. Pokrytí pramenů i literatury je vyčerpávající, práce s nimi (na úrovni vytěžení primárních informací, nikoliv nutně analýzy

– viz výše) velmi kvalitní, a vyprávěcí umění, jež v takto pojatém textu představuje nikoliv nevýznamný prostředek komunikace se čtenářem, nadprůměrné. Za hlavní přínos pak lze považovat mj. velmi podrobný výčet strategií přežití a emigrace v měnícím se politickém systému, včetně často dramatických epizod „úletů“ jednotlivých pedagogů či akademiků (či dokonce celých skupin, viz s. 116) a jejich případných konsekvencí pro „nezúčastněné“ – na druhou stranu i zde se skrývá na první pohled snadno přehlédnutelný analytický problém: autor věnuje (nepochybně sveden jak svými prameny-pamětníky, tak i vlastními z textu prosvítajícím hodnotovými měřítky) pozornost těm z příslušníků LVA, kteří stáli po únoru 1948 vůči novému režimu v opozici. Dokonce arbitrárně tvrdí, že zde „zastoupení demokraticky smýšlejících západních letců bylo mnohem vyšší“ (s. 95). Toto tvrzení, jakkoliv možná pravdivé, ale nijak nedokládá, i když na něm jeho práce do značné míry stojí. Z textu je přitom zjevné (jak uvádí i několik příkladů „strategií“ ze samého závěru textu), že s režimem bylo i pro akademiky možné více či méně úspěšně koexistovat – jak velký byl však podíl těch, kteří volili exil/byli perzekuováni/byli loajální k režimu, to se čtenář nikde nedozví. Práce totiž zcela postrádá jakýkoliv souhrnný přehled osudů všech zúčastněných, který by do výše uvedených pochyb mohl vnést jasno – autor sice často u jednotlivých „typů“ osudů jmenovitě uvádí všechny, kteří do dané kategorie podle něj spadají (např. s. 102, 125, resp. 152), v duchu své filozofie však odmítá jednotlivce redukovat na čísla a dočkáme se tak pouze jmenných souhrnů, nikoliv použitelné statistiky. V důsledku toho ani nevíme, jak velké procento příslušníků LVA je vlastně v textu podchyceno.

Zhola nic nelze práci vytknout z hlediska formálního – jak již bylo zmíněno, z hlediska stylistického je text nadprůměrný, poznámkový aparát je jednotný a přehledný, text je vhodně doplněn přílohami v podobě často velmi vzácných a doposud nepublikovaných fotografií, získaných z osobních archivů kontaktovaných pamětníků.

S ohledem na výše uvedené obecně pozitivní hodnocení a při vědomí všech výhrad, které zde byly předestřeny, disertační práci Michala Strobacha **doporučuji k obhajobě**. Jsem přesvědčen, že práce Michala Strobacha představuje solidní příklad historického řemesla, za nímž stojí obrovské autorovo úsilí i viditelné nadšení, a věřím, že své pojetí disertace dokáže vůči uvedeným výtkám obhájit.

V Hradci Králové 13. května 2015

Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.